



**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA
ELMİN İNKİŞAFI FONDU**

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondunun
2014-cü ildə elan edilərək keçirilmiş
3-cü "ŞUŞA QRANTI" müsabiqəsinin (EIF/MQM-3-Shusha-2014-7(22))
qalibi olmuş layihənin yerinə yetirilməsi üzrə**

YEKUN ELMİ-TEXNİKİ HESABAT

Layihənin adı: **Ətraf mühitin təhlükəsizliyinin təminatı kontekstində Ermənistandan Azərbaycana və digər region dövlətlərinə qarşı ekoloji və hidroloji təhdidlər (beynəlxalq layihə)**

Layihə rəhbərinin soyadı, adı və atasının adı: **Hümbətov Mahir Arzuman oğlu**

Qrantın məbləği: **55 000 manat**

Layihənin nömrəsi: **EIF/MQM-3-Şuşa-2014-7(22)-05/02/5-M-01**

Müqavilənin imzalanma tarixi: **04 dekabr 2015-ci il**

Qrant layihəsinin yerinə yetirilmə müddəti: **12 ay**

Layihənin icra müddəti (başlama və bitmə tarixi): **01 yanvar 2016-cı il-01 yanvar 2017-ci il**

Diqqət! Bütün məlumatlar 12 ölçülü Arial şrifti ilə, 1 intervalla doldurulmalıdır

Diqqət! Uyğun məlumat olmadığı təqdirdə müvafiq bölmə boş buraxılır

Hesabatda aşağıdakı məsələlər işıqlandırılmalıdır:

1 Layihənin həyata keçirilməsi üzrə yerinə yetirilmiş işlər, istifadə olunmuş üsul və yanaşmalar

Layihənin icrası üzərində iş mərhələli və planla şəkildə aparılmışdır. İlk mərhələdə tədqiq olunan hidrologiya və hidrostrateji problemin nəzəri, siyasi, sosial və iqtisadi məqsədə uyğunluğu əsaslandırılmış, regional və global və regional hidroloji-ekoloji təhdid müstəvisindən və beynəlxalq hüquq kontekstindən dəyərləndirilmişdir. Dəyərləndirmələrə əsasən, Ermənistan Respublikasının region dövlətlərinə və xüsusilə Azərbaycana qarşı istifadə etdiyi hidrologiya təzyiq vasitələri BMT-in Nizamnamə tələblərinə və BMT-nin Avropa İqtisadi Komissiyasının transsərhəd sulardan istifadə olunmasına və qorunmasına dair Konvensiyasının bütün müddəalarına ziddir. Bu məqsədlə müəlliflərin qarşıya qoyduqları məqsədlərdən biri Ermənistanın hidrologiya amillərdən terror və ekoloji təxribat amillərinin kimi istifadə etməsinin beynəlxalq hüquq müstəvisindən müqayisəli təhlilinin aparılması və siyasi qiymətləndirilməsi üçün ilkin tövsiyələrin hazırlanması olmuşdur. Bundan başqa, Ermənistan Respublikasının bir sıra beynəlxalq konvensiyalarla və regional sazişlərə qoşulmaqdan imtina etməsinə, region dövlətlərinin mənafeələrini nəzərə almadan müstəqil və bir çox hallarda məqsədli şəkildə Cənubi

Qafqazın iqtisadi, sosial və ekoloji maraqlarına zidd hidrosiyasət yürütməsinə dair faktoloji materiallar toplanmış və beynəlxalq hüquq müstəvisindən təhlil edilmişdir.

Diqqət çəkən məqamlardan biri 2016-cı il aprel əməliyyatlarından sonra Ermənistanın Sərsəng su anbarından hidrodiversiya vasitəsi kimi istifadə etmək niyyətinin real xarakter daşması olmuşdur. Belə ki, su bəndinin əsaslı təmirə ciddi ehtiyacı olduğu halda Ermənistan burada möhkəmləndirmə işlərinin aparılmasından hələ də imtina etməkdədir. Halbuki, bəndin uçması nəticəsində əhalisinin ümumi sayı təqribən 400 min nəfərə çatan bir sıra bölgələr antropoloji fəlakət – süni sel təhlükəsi ilə üzləşəcəkdir. Bunu nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikasının və bir sıra beynəlxalq təşkilatların həmin təhlükəni aradan qaldırmaq istiqamətində fəaliyyəti də öyrənilmişdir.

Tədqiqat işində Ermənistan, Gürcüstan, Türkiyə və İran arasında hidroloji müqavilələr və onların müştərək planları da öyrənilmiş, həmin layihələrin region dövlətlərinin maraqlarına zidd olması, bölgədə hidroloji balansın pozulmasına yönəldilməsi sübuta yetirilmişdir.

Tədqiqat zamanı problemin orientasiyası, nəzəri, siyasi, sosial və iqtisadi məqsədə uyğunluğunun əsaslandırılması, regional və beynəlxalq hidroloji-ekoloji problemlərin, təhlükəsizlik və risk amillərinin beynəlxalq təcrübədən dəyərləndirilmiş, hidromünaqişələrin baş vermə səbəbləri və bəhanələri, su resurslarından hidrosiyasi təzyiq vasitəsi kimi istifadəsinə dair presedentlər araşdırılmışdır.

Ermənistanın Azərbaycana qarşı məqsədyönlü hidroloji-ekoloji təcavüz siyasətinin ölkə əhalisinin genefonduna, ölkə iqtisadiyyatına, flora və faunasına vurduğu zərərli təsirlərin ekoloji, tibbi, bioloji və statistik təsnifatı aparılmışdır. Elmi-nəzəri ədəbiyyatın (mövzuya aidiyyəti olan beynəlxalq təşkilatların, xarici ölkələrin, o cümlədən MDB dövlətlərinin, Azərbaycan Respublikasının müvafiq hüquqi sənədlərinin) toplanmış, İran İslam Respublikasının, Gürcüstanın, Türkiyə Respublikasının transsərhəd su ehtiyatlarına və Ermənistan Respublikasının su strategiyasının bu ölkələrə mənfi təsirinə dair elmi-siyasi və hüquqi materialların əldə olunması və təhlil olunmuşdur. Gürcüstanın Kür çayını sənaye və məişət tullantıları ilə çirkləndirməsinə, eyni zamanda Azərbaycan Respublikası ilə birgə layihələrinə dair sənədlərin toplanması və qiymətləndirilmişdir.

Mövzu ilə əlaqəli toplanmış və müəlliflər tərəfindən hazırlanmış materialların aşağıdakı parametrlər üzrə ekspertizasının tamamlanmışdır:

- **Siyasi məqsədə uyğunluq.** Xarici ölkə mütəxəssislərin (Türkiyə) kitab üçün hazırladıqları elmi məqalələrin Azərbaycan Respublikasının xarici siyasəti, Milli Təhlükəsizlik Konsepsiyası, Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik aktları və digər hüquqi sənədləri ilə uzlaşdırılması və şərhlərin yazarlara təqdim edilməsi. Azərbaycan Respublikası ətraf mühitin, o cümlədən su ehtiyatlarının mühafizəsinə dair 15 beynəlxalq sənədi ratifikasiya etsə də, Ermənistan və Gürcüstan hidrosiyasi mülahizələrə görə onlara qoşulmaqdan imtina etmişlər ki, bu məsələlər də həmin yazılarda əks etdirilmişdir.
- **Hidrosiyasi məqsədə uyğunluq.** Azərbaycan Respublikasının hidroloji şəraiti mürəkkəbdir və su ehtiyatları baxımından üstün mövqeyə malik olan qonşuları – İran, Türkiyə, Gürcüstan, Rusiya, Ermənistanla müqayisədə real hidrosiyasi manevr və preventiv təsir imkanları yoxdur. Bu işə milli Su Strategiyasının formalaşdırılmasında yeni yanaşmalar tələb edir. Belə ki, regionda və MDB məkanında da şirin su ehtiyatlarının sürətlə siyasiləşdirilməsi Azərbaycana da təsirsiz ötürülməyəcəyi, ölkənin yaxın dövrlərdə yeni tipli siyasi-iqtisadi təzyiq cəhdləri ilə üzləşəcəyi ehtimalı armaqdadır;
- **Ermənistan Respublikasının hidrosiyasəti üzrə.** Beynəlxalq təşkilatların, BMT, YUNESKO, Avropa İqtisadi Komissiyası, ATƏT, Avropa Parlamentinin, Ümumdünya Su Şurasının transsərhəd su axarlarından istifadəyə və onların qorunmasına, Cənubi Qafqazda hidroloji və ekoloji tarazlığın qorunmasına dair rəsmi hesabatlarına, statistik materiallarına daxil olan məlumatlarla kitab məqalələrinin qarşılıqlı müqayisəsi və dəqiqləşdirilməsi.

- **Yekun nəticələrin unifikasiyası.** Məqalələrdə ortaq elmi-siyasi və hüquqi qənaətlərin bir-biri ilə əlaqələndirilməsi, Ermənistan Respublikasının region dövlətlərinə və xüsusilə Azərbaycana qarşı istifadə etdiyi hidrosiyasi təzyiq aktlarının və vasitələrinin beynəlxalq hüquq normaları ilə ziddiyyət təşkil etməsi və Azərbaycanın həmin hüquq normaları çərçivəsində preventiv fəaliyyətinin hüquqi-siyasi, sosial-iqtisadi və ekoloji aspektdən əsaslandırılmasının tamamlanması.

- **Sosial-iqtisadi və statistik göstəricilər üzrə.** Yerli və xarici ölkə (Türkiyə) müəlliflərinin məqalələrindəki faktoloji materialların, statistik rəqəmlərin mənbələr əsasında dəqiqləşdirilməsi. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları ilə kitaba daxil edilmiş faktoloji materialların uyğunluğunun təsdiqi.

Problemlə əlaqəli. AR Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzinin, AMEA-nın H.Əliyev adına Coğrafiya İnstitutunun, AR Fövqəladə Hallar Nazirliyi mütəxəssisləri ilə məsləhətləşmələr aparılmış, faktoloji materialların və elmi nəticələrin Azərbaycan Respublikası Milli Təhlükəsizlik Konsepsiyası və «Dövlət sirri haqqında» AR Qanununun tələblərinə uyğunluğu barədə müqayisəli təhlillər aparılmışdır.

Kitabın çapı ilə bağlı xarici ölkədəki nəşriyyatlarda danışıqların aparılması.

2 Layihənin həyata keçirilməsi üzrə planda nəzərdə tutulmuş işlərin yerinə yetirilmə dərəcəsi (faizlə qiymətləndirməli)

Layihənin icrası müəyyən olunmuş və təsdiqlənmiş plan üzrə həyata keçirilmişdir. Cari işlər 100%, ümumi iş həcmi 100% yerinə yetirilmişdir.

3 Hesabat dövründə alınmış **elmi nəticələr** (onların yenilik dərəcəsi, elmi və təcrübi əhəmiyyəti, nəticələrin istifadəsi və tətbiqi mümkün olan sahələr aydın şəkildə göstərilməlidir)

1. Azərbaycan Respublikasının hidroloji şəraiti mürəkkəbdir və su ehtiyatları baxımından üstün mövqeyə malik olan qonşuları – İran, Türkiyə, Gürcüstan, Rusiya, Ermənistanla müqayisədə real hidrosiyasi manevr və preventiv təsir imkanları yoxdur. Bu isə milli Su Strategiyasının formalaşdırılmasında yeni yanaşmalar tələb edir. Belə ki, regionda və MDB məkanında da şirin su ehtiyatlarının sürətlə siyasiləşdirilməsi Azərbaycana da təsirsiz ötürməyəcəyi, ölkənin yaxın dövrlərdə yeni tipli siyasi-iqtisadi təzyiq cəhdləri ilə üzleşəcəyi ehtimalı armaqdadır. Dünya Təbii Ehtiyatlar İnstitutunun hesabatlarında bu gün içməli su qıtlığından daha çox əziyyət çəkən 13 ölkə sırasında Azərbaycanın da adı vardır. Ərazisinin hər kvadratkilometrində və hər nəfərə düşən su ehtiyatları pəna görə, Azərbaycan Cənubi Qafqazın digər dövlətlərindən xeyli geridə qalır. Belə ki, Cənubi Qafqazın ümumi su ehtiyatının 62%-i Gürcüstanın, 28%-i Ermənistan və yalnız 10%-i Azərbaycanın payına düşür. Xüsusilə qeyd olunmalıdır ki, Azərbaycan Respublikası ətraf mühitin, o cümlədən su ehtiyatlarının mühafizəsinə dair 15 beynəlxalq sənədi ratifikasiya etsə də, Ermənistan və Gürcüstan hidrosiyasi mülahizələrə görə onlara qoşulmaqdan imtina etmişlər.

2. Təhlillərə əsasən, siyasi, iqtisadi və hüquqi aspektlərdə Azərbaycan Respublikasının su problemləri əsas etibarlı ilə aşağıdakı amillərdən qaynaqlanır:

- **transsərhəd suların istifadəsinə və mühafizəsinə dair beynəlxalq hüquq normalarına imperativ xarakter daşımaması, onlara əsaslanan ikitərəfli və çoxtərəfli regional müqavilələrin bağlanmaması, region dövlətlərinin fərdi hidrosiyasət yürütməsi, Ermənistanın və Gürcüstanın müvafiq beynəlxalq konvensiyalara məqsədli şəkildə qoşulmaması, Azərbaycan, Türkiyə, İran, Gürcüstan və Ermənistanın transsərhəd sülardan istifadəyə dair kvotalarının müəyyən edilməməsi, su ehtiyatlarının birgə idarə olunmasına dair regional strukturların yaradılmaması;**
- **Ermənistan, İran, Gürcüstan və Türkiyənin razılaşıdırılmamış qaydada transsərhəd su axarları üzərində hidrotexniki qurğuların tikintisi və əlavə qolların çəkilişi planları;**
- **Azərbaycanın əsas şirin su mənbələri olan Araz və Kur çaylarının Ermənistan və Gürcüstan tərəfindən sənaye, kənd təsərrüfatı və məişət tullantıları ilə**

çirkləndirilməsi və bu fəaliyyətin davamlı xarakter alması. Ermənistan və Gürcüstanın iri dağ-mədən və kimya sənayesi müəssisələrini transsərhəd su axarlarının Azərbaycan Respublikası ərazisinə, eləcə də Gürcüstanda etnik azərbaycanlıların sıx yaşadığı məntəqələrə yaxın yerləşdirməsi;

- 2015-ci ildən sonra Rusiya Federasiyasının transsərhəd Samur çayının su ehtiyatlarından Azərbaycana qarşı təzyiqli kimi istifadə etmək imkanları;
- Azərbaycanın yerüstü və yeraltı su ehtiyatlarının bir hissəsinin Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş ərazilərdə qalması və onlardan Azərbaycana qarşı ekoloji və hidroloji təzyiqli vasitəsi kimi istifadə olunması;
- Azərbaycan Respublikasında su ehtiyatlarının idarə olunmasının və mühafizəsinin, onların istismarına nəzarətin mərkəzləşdirilmiş qaydada aparılmaması;
- su təsərrüfatında tələbatın təklifi üstələməsi, su ehtiyatlarının istismarında korrupsiya hallarına yol verilməsi, qanun pozuculuğuna, israfçılığa, şirin su mənbələrinin çirkləndirilməsinə qarşı təsirli sanksiyalarının tətbiq edilməməsi;
- istehsal müəssisələrində, yaşayış məntəqələrində zəruri miqdarda sutəmizləyici qurğuların və sudan təkrar istifadə sistemlərinin olmaması, daxili su axarların və göllərin sənaye, kənd təsərrüfatı və məişət tullantıları ilə çirkləndirilməsi;
- hidrotexniki obyektlərdə suyun standartlara tam cavab verməməsi, və əhalinin bir hissəsinin təhlükəsiz və təmiz içməli sudan istifadə edə bilməməsi;
- kənd təsərrüfatında sudan qənaət və tam səmərə ilə istifadəyə imkan verən innovativ suvarma metodlarının tətbiq edilməməsi, mövcud hidroqurğuların aşınması, su şəbəkəsinin yenidənqurmaya və əsaslı təmirə ehtiyacı.

3. Azərbaycan Respublikasında su ehtiyatlarının qeyri-bərabər paylanması, şirin su çatışmazlığı, yeraltı və yerüstü transsərhəd su mənbələrinə nəzarət uğrunda regional mübarizə və digər amillər qarşıdakı on il ərzində yeni problemlərin yaranmasına ciddi əsas kimi dəyərləndirilməlidir. Azərbaycanın həmsərhəd dövlətlərə, xüsusilə Helsinki Su Konvensiyasına məqsədli şəkildə qoşulmayan, transsərhəd suların qeyri-səmərəli istismarını və çirkləndirilməsini davam etdirən Ermənistan və Gürcüstana hidroloji təsir imkanlarının olmaması problemi daha da ağırlaşdırmaqdadır. Rəsmi Bakı regional su problemlərinin beynəlxalq normalar çərçivəsində həllinə üstünlük versə də, Yerevan və Tbilisi ilk növbədə milli qanunvericilik və fərdi hidrosiyasi maraqlar müstəvisindən çıxış edirlər. Digər tərəfdən, Rusiya, Türkiyə və İran transsərhəd su ehtiyatlarını nəzarətə götürmək istiqamətində fəaliyyətlərini intensivləşdirmişlər. Moskva isə Mərkəzi Asiyada olduğu kimi, Cənubi Qafqazda da su ehtiyatlarını və hidroenergetika obyektlərini MDB çərçivəsində nəzarətə götürmək, vahid hidroenergetika sistemi yaratmaq niyyətlerini gizlətmir. Bütün bunlar regionun su problemlərinin geosiyasi maraqlarla əlaqəli olduğunu göstərir.

4. Ermənistanın yürütdüyü su strategiyası təkcə Azərbaycanın və digər region dövlətlərinin – Türkiyə və İranın iqtisadi-siyasi və sosial maraqlarına deyil, regional sülh və təhlükəsizliyin əldə olunması prosesinə ziddir. Ermənistan Respublikasının transsərhəd su ehtiyatlarından Azərbaycana qarşı istifadə etmək imkanları genişdir və bu imkan düşmən ölkənin rəsmi Bakıya yeganə, lakin davamlı və güclü təsir vasitəsidir. Ermənistanın yürütdüyü hidrosiyasət ölkəni bürüyən sosial-iqtisadi problemlərinin aradan qaldırılmasından daha çox, Azərbaycan Respublikasında şirin su çatışmazlığının ekoloji fəlakət həddinə çatdırılmasına yönəldilmişdir. Su problemləri ilə əlaqədar siyasi, sosial-iqtisadi, ekoloji problemlərin risk dərəcələrinin, eləcə də Ermənistan Respublikasının hidrostrategiyasının təhlili göstərir ki, əgər Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi 2020-ci ilə - global və regional su çatışmazlığının sülh və təhlükəsizliyə qarşı real təhdid xarakteri alanadək həllini tapmazsa, rəsmi Yerevan və onun havadarlarının, ilk növbədə Rusiya Federasiyasının Azərbaycanın su çatışmazlığı problemindən yararlanaraq, «*işğal olunmuş ərazilərin su ehtiyatları ilə mübadiləsi*» prinsipini gündəmə gətirməklə, transsərhəd çaylardan və zəbt edilmiş bölgələrin su mənbələrindən Azərbaycana

elavə təzyiqlik vasitəsi qismində istifadə edəcəkləri istisna olunmur.

Ermənistanın su strategiyası Azərbaycana qarşı yeganə təsir vasitəsidir və rəsmi Yerevan Azərbaycan süni su problemləri, sel və quraqlıqlar yaratmaq yolu ilə münaqişənin danışıqlar yolu həlli istiqamətinə ciddi mane olmaq niyyətindədir.

2016-cı ilin aprelinde baş vermiş lokal hərbi əməliyyatlardan sonra Ermənistan Sərsəng su ambırında diversiya törətmək imkanlarını asiy şəkildə bəyan etmişdir. Bu işə Ermənistanın su siyasətini beynəlxalq hüquqda «ekoloji müharibəyə» və «məqsədli şəkildə ekoloji böhranın yaradılmasına» yönəldilmiş fəaliyyət olduğunu bir daha təsdiqləyir.

5. Bütün bunlar Azərbaycanın təşəbbüsü ilə Regional Su Şurasının yaradılması və transsərhəd sulara birgə nəzarətin təşkili məsələsini gündəmə gətirir.

4 Layihə üzrə **elmi nəşrlər** (elmi jurnallarda məqalələr, monoqrafiyalar, icmallar, konfrans materiallarında məqalələr, tezislər) (dərc olunmuş, çapa qəbul olunmuş və çapa göndərilmişləri ayrılıqda qeyd etməklə, uyğun məlumat - jurnalın adı, nömrəsi, cildi, səhifələri, nəşriyyat, indeksi, İmpact Factor, həmmüəlliflər və s. bunun kimi məlumatlar - ciddi şəkildə dəqiq olaraq göstərilməlidir) *(surətlərini kağız üzərində və CD şəkildə əlavə etməli!)*

Nəzərdə tutulmamışdır.

5 İxtira və patentlər, səmərələşdirici təkliflər

Nəzərdə tutulmamışdır.

6 Layihə üzrə ezamiyyətlər (ezamiyyə baş tutmuş təşkilatın adı, şəhər və ölkə, ezamiyyə tarixləri, həmçinin ezamiyyə vaxtı baş tutmuş müzakirələr, görüşlər, seminarlarda çıxışlar və s. dəqiq göstərilməlidir) *(burada doldurmalı)*

Cari il üzrə layihə üçün nəzərdə tutulmuş ezamiyyət baş tutmuşdur. Ezamiyyət Böyük Britaniyanın paytaxtı Londona olmuş və nəticədə Londonda bir neçə bu sahə üzrə ixtisaslaşmış elmi tədqiqat mərkəzinin və universitetin məlumat bazalarından istifadə edilmişdir. Müxtəlif akademik şəxslərlə və mütəxəssislərlə görüşlər keçirilmiş və onların region və ümumiyyətlə dünyada su ehtiyatları və ekoloji mühitlə bağlı məsləhətləri nəzərə alınmışdır. Londonun SOAS, LSE, UCL, QMUL, KCL, ICL kimi universitetlərində müvafiq mütəxəssislərdən tədqiqatın metodologiyası və mətninə müsbət təsir edəcək nəzəri və praktik məlumatlar əldə edilmişdir. Eyni zamanda adı çəkilən universitetlərlə gələcəkdə bu sahədə hər hansı bir tədbirin birgə təşkil edilməsiylə bağlı da müzakirələr aparılmışdır və ilkin razılıq əldə edilmişdir. Universitet kitabxanaları tədqiqatın nəticəsiylə bağlı iki dildə kitabların çapını səbrsizliklə gözlədiklərini bildirmiş və məmnuniyyətlə öz tələbələrinə bu kitabları təqdim edəcəklərini demişlər. Həmçinin, Böyük Britaniyanın London Universiteti tərəfindən layihə çərçivəsində araşdırmaların qeyd edilən universitetdə keçirildiyinə dair xüsusi təşəkkür məktub verilmişdir.

7 Layihə üzrə elmi ekspedisiyalarda iştirak (əgər varsa)

Nəzərdə tutulmamışdır.

8 Layihə üzrə digər tədbirlərdə iştirak

Nəzərdə tutulmamışdır.

9 Layihə mövzusu üzrə elmi məruzələr (seminar, dəyirmi masa, konfrans, qurultay, simpozium və s. çıxışlar) (məlumat tam şəkildə göstərilməlidir: a) məruzənin növü: plenar, dövətli, şifahi və ya divar məruzəsi; b) tədbirin kateqoriyası: ölkədaxili, regional, beynəlxalq)

Nəzərdə tutulmamışdır.

10

Layihə üzrə əldə olunmuş cihaz, avadanlıq və qurğular, mal və materiallar, komplektləşdirmə məmulatları

Nəzərdə tutulmamışdır.

11

Yerli həmkarlarla əlaqələr

Kitabın hər bir fəslə üçün müvafiq cədvəl və diaqramların tərtibi və bu məqsədlə yerli, regional və beynəlxalq statistik materialların unifikasiya olunmuş, tədqiqat işinin nəticələri AR milli qanunvericilik aktlarına, BMT-nin Avropa İqtisadi Komissiyasının transsərhəd su ehtiyatlarından istifadəyə dair konvensiyalarının tələblərinə uyğunlaşdırılmışdır. Layihənin konsepsiyasına uyğun olaraq, onun icrası üçün zəruri faktoloji materialların toplanmışdır. AMEA-nın H.Əliyev adına Coğrafiya İnstitutu, AR Xarici İşlər Nazirliyi, AR Fövqəladə Hallar Nazirliyi mütəxəssisləri ilə əlaqələr qurulmuşdur.

12

Xarici həmkarlarla əlaqələr

Türkiyənin Hidrosiyaset Akademiyası, Türkiyənin Hocatəpə Universitetinin su strategiyası üzrə mütəxəssisləri, Avropa İqtisadi Komissiyası, Beynəlxalq Su Menecmenti İnstitutu, Ümumdünya Su Şurası və s.) ətraflı fikir mübadiləsi aparılmış, Türkiyənin Hidrosiyaset Akademiyasının prezidenti prof. Dursun Yıldız və Hocatəpə Universitetinin su strategiyası və hidroterrorizm üzrə mütəxəssisi prof. Tuğba Evrim Madenə sifariş olunan mövzularla əlaqəli təlimatlar verilmiş, şazır mətlər elmi ekspertizaya göndərilmişdir.

13

Layihə mövzusu üzrə kadr hazırlığı (əgər varsa)

Nəzərdə tutulmamışdır.

14

Sərgilərdə iştirak (əgər baş tutubsa)

Nəzərdə tutulmamışdır.

15

Təcrübəartırmada iştirak və təcrübə mübadiləsi (əgər baş tutubsa)

Nəzərdə tutulmamışdır.

16

Layihə mövzusu ilə bağlı elmi-kütləvi nəşrlər, kütləvi informasiya vasitələrində çıxışlar, yeni yaradılmış internet səhifələri və s. (məlumatı tam şəkildə göstərilməlidir)

Nəzərdə tutulmamışdır.

SİFARİŞÇİ:

Elmin İnkişafı Fondu

Baş məsləhətçi

İCRAÇI:

Layihə icraçısı


Quliyeva Müləyim Sahib qızı

Qəribov Azad İslam oğlu



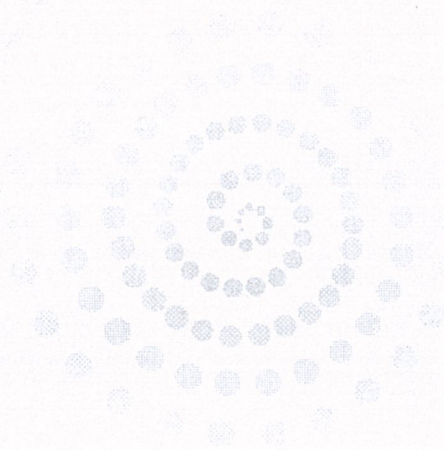
(imza)

"10" yanvar 2017-ci il



(imza)

"10" yanvar 2017-ci il





AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA
ELMİN İNKİŞAFI FONDU

MÜQAVİLƏYƏ ƏLAVƏ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondunun
2014-cü ildə elan edilərək keçirilmiş
3-cü "ŞUŞA QRANTI" müsabiqəsinin (EİF/MQM-3-Shusha-2014-7(22))
qalibi olmuş layihənin yerinə yetirilməsi üzrə

ALINMIŞ NƏTİCƏLƏRİN ƏMƏLİ (TƏCRÜBİ) HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ
VƏ LAYİHƏNİN NƏTİCƏLƏRİNDƏN GƏLƏCƏK TƏDQIQATLARD
İSTİFADƏ PERSPEKTİVLƏRİ HAQQINDA
MƏLUMAT VƏRƏQİ
(Qaydalar üzrə Əlavə 16)

Layihənin adı: **Ətraf mühitin təhlükəsizliyinin təminatı kontekstində Ermənistandan Azərbaycana və digər region dövlətlərinə qarşı ekoloji və hidroloji təhdidlər (beynəlxalq layihə)**

Layihə rəhbərinin soyadı, adı və atasının adı: **Hümbətov Mahir Arzuman oğlu**

Qrantın məbləği: **55 000 manat**

Layihənin nömrəsi: **EİF/MQM-3-Şuşa-2014-7(22)-05/02/5-M-01**

Müqavilənin imzalanma tarixi: **04 dekabr 2015-ci il**

Qrant layihəsinin yerinə yetirilmə müddəti: **12 ay**

Layihənin icra müddəti (başlama və bitmə tarixi): **01 yanvar 2016-cı il-01 yanvar 2017-ci il**

1. Layihənin nəticələrinin əməli (təcrübi) həyata keçirilməsi

1 Layihənin əsas əməli (təcrübi) nəticələri, bu nəticələrin məlum analoqlar ilə müqayisəli xarakteristikası

Layihə qlobal və regional hidrosiyasi təhlükəsizlik kontekstində transsərhəd şirin su ehtiyatlarından qarşılıqlı faydayla istifadə olunması və həmin ehtiyatların mühafizəsi işində mövcud problemlərə və onların siyasi, hüquqi, ekoloji və hidroloji vasitələrlə həllinə həsr edilmişdir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı ekspertlərinin proqnozları da təsdiq edir ki, 2020-ci ildən etibarən içməli su çatışmazlığı problemi ilə bağlı olan mübahisəli məsələlər regional və beynəlxalq münasibətlərin aparıcı predmetinə çevriləcəkdir. Belə ki, hazırda dünyanın 39 dövləti, o cümlədən Latviya, Slovakiya, Azərbaycan, Özbəkistan, Xorvatiya, İsrail, Rumıniya, Türkmənistan, Moldova, Özbəkistan və s. istehlak olunan suyun çox hissəsini transsərhəd axarlardan götürür. SSRİ-nin süqutundan sonra post-sovet məkanında baş verən geosiyasi proseslər nəhəng regionda energetika sahəsində formalaşmış münasibətlərə də öz təsirini göstərmiş, ortaq (*transsərhəd*) su ehtiyatlarından, hidroenergetika potensialından birgə istifadə olunmasında ciddi siyasi-iqtisadi və sosial problemlər yaranmışdır. Bu baxımdan, postsovet məkanında olan dövlətlər və onlarla həmsərhəd ölkələr arasında aşağıdakı transsərhəd su

axarlarının istifadəsi və qorunmasına dair yeni strategiyanın müəyyənləşdirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Layihə üzrə tədqiqatlar nəticəsində digər region dövlətləri ilə müqayisədə Azərbaycan Respublikasının su ehtiyatlarının əsas fərqli xüsusiyyətləri müəyyən olunmuşdur:

- yerüstü və yeraltı su ehtiyatlarının məhdud həcmi;
- su ehtiyatlarının ölkə ərazisində qeyri-bərabər paylanması;
- su ehtiyatlarının 70%-nin xarici dövlətlərin ərazilərində formalaşması;
- ümumi su ehtiyatlarının 80%-ni bir transsərhəd su axarının - Kür çayı sularının təşkil etməsi;
- daxili su axarlarının bir hissəsinin mövsümi xarakter daşması;
- transsərhəd su axarlarının Azərbaycan ərazisinə daxil olan hissələrinin çirklənməsinin ekoloji və sosial böhran həddinə çatması.

Transsərhəd su axarların ehtiyatlarının Türkiyə, İran, Ermənistan və Gürcüstan ərazilərində tikilmiş hidrotexniki qurğular vasitəsilə (*su anbarları, hidroelektrik stansiyalar və s.*) mənimsənilməsi nəticəsində Kür və Araz çaylarının Azərbaycana daxil olan hissələrində su ehtiyatı 20%-dək azalmış, ölkədə su çatışmazlığının artmasına səbəb olmuş (*ildə təqribən 4-6 km³*) və tələbatın ödənməsində müəyyən problemlər yaratmışdır. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına əsasən, ölkədə su ehtiyatlarının istifadəsində azalma mübahidə olunmaqdadır.

Ermənistan Respublikasının transsərhəd su ehtiyatlarından Azərbaycana qarşı istifadə etmək imkanları düşmən ölkənin rəsmi Bakıya yeganə təsir vasitəsidir. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin su ehtiyatları ilə əlaqəli aspektləri, eləcə də düşmən dövlətin hidroterror, hidrodiversiya və ekoloji təxribat aktları törədilməsində şirin su mənbələrindən və hidrotexniki qurğulardan istifadə etməsi faktları beynəlxalq hüquq müstəvisində kifayət qədər öyrənilməmiş məsələlərdəndir. Rəsmi Yerevanın yürütdüyü işğalçılıq, etnik təmizləmə siyasəti onun su strategiyasına da təsirsiz ötürməmişdir. ATƏT-in Minsk qrupunun münaqişənin konservasiyasına xidmət edən qeyri-konstruktiv mövqeyi, Ermənistanın əsassız bəhanələrlə onun həllini uzatması səyləri rəsmi Yerevana hidrosiyasi imkanlarını genişləndirməkdə, yaxın gələcəkdə su ehtiyatları amilindən Azərbaycana qarşı istifadə etməkdə əlverişli şərait yaratmaqdadır.

Rəsmi Yerevan transsərhəd su ehtiyatlarının idarə olunmasına, istifadəsinə, qorunmasına və, su kvotasının müəyyənləşdirilməsinə dair region dövlətləri ilə hər hansı bir müqavilənin bağlanmasını ləngitməklə, ölkəsinin Ermənistan SSR-in hüquqi varisi olduğunu bəhanə gətirir, regional hidrosiyasətində SSRİ-nin hələ 1924-cü ildə Türkiyə, 1957-ci ildə isə İranla su bölgüsünə dair bağladığı sazişlərin müddəalarına söykənməkdə davam edir. Transsərhəd Araz və Kür çaylarının su ehtiyatının beş həmsərhəd dövlət (*Türkiyə, Azərbaycan, İran, Gürcüstan, Ermənistan*) arasında bölüşdürülməsi hüquqi baxımdan indiyədək tənzimlənməmişdir. Cənubi Qafqaz respublikalarının dövlət müstəqilliyi əldə etməsinə baxmayaraq, bölgü sistemi hələ də SSRİ, İran və Türkiyə arasında formalaşmış prinsip və hüquqi əhəmiyyətini itirmiş ikitərəfli müqavilələr üzrə aparılmaqdadır. Belə ki, həmin sənədlərdə - «Sərhəd çaylarından və bulaqlarından istifadə haqqında» Konvensiyada (*SSRİ-Türkiyə, 8 yanvar 1927-ci il*), «Axuryan sərhəd çayı üzərində bəndin və su anbarının tikintisinə dair» Sazişdə (*SSRİ-Türkiyə, 26 oktyabr 1973-ci il*), «Sərhəd münaqişələrinin tənzimlənməsi haqqında» Müqavilədə (*SSRİ-İran, 14 may 1957-ci il*), «Suvarma və elektrik enerjisi istehsalı məqsədilə Araz və Atrek çaylarından bərabərhüquqlu və birgə istifadə üzrə ilkin layihələrin hazırlanmasına dair» Sazişdə (*SSRİ-İran, 11 avqust 1957-ci il*) nə Azərbaycan SSR, nə Gürcüstan SSR, nə də Ermənistan SSR üçün ayrı-ayrılıqda su limiti nəzərdə tutulmuşdur. Coğrafi baxımdan, Ermənistan Respublikasının transsərhəd su ehtiyatlarından yalnız Azərbaycana, qismən də İrana (*Araz çayı vasitəsilə*) qarşı istifadə etmək imkanları vardır. Son məlumatlara əsasən, bu gün Ermənistanın ümumi su ehtiyatları təqribən 9,169 milyard m³-ə bərabərdir. Onun 4,8 milyard m³-i yerüstü, 4,3 milyard m³-i isə yeraltı su ehtiyatlarının payına düşür. Su ehtiyatlarının həcminə görə Cənubi Qafqaz dövlətləri arasında Gürcüstandan sonra ikinci yerdə olan Ermənistanda adambaşına ildə 3000 m³ (*Azərbaycan üzrə orta illik göstəricidən təqribən 3,5 dəfə çox*) su düşür.

Rəsmi Yerevan Azərbaycanın transsərhəd su axarlarından istifadə imkanlarını məhdudlaşdırmaq məqsədilə bəzi sərhəd çaylarının istiqamətlərinin dəyişdirilməsinə

başlamışdır. Məsələn, 2011-ci ilin ortalarında transsərhəd Voskepar (*Əskipara*) çayının Azərbaycana təbii axımının qarşısı kəsilərək, Ermənistanın Tavuş vilayətinin bir neçə skəndinə doğru yönəldilmişdir. Maraqlıdır ki, Ermənistanın beynəlxalq hüququn prinsiplərinə, xüsusilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının müvafiq sənədlərinə zidd olan bu «hidrotexniki nailiyyəti» BMT-nin Kənd Təsərrüfatının İnkişafı Beynəlxalq Fondu tərəfindən maliyyələşdirilmiş, bənd tikintisinə və su kanalının çəkilişinə 5,4 milyon ABŞ dolları məbləğində vəsait ayrılmışdır.

Hidrodiversiya xarakterli təhdidlərdən biri də işğal altında olan Dağlıq Qarabağ ərazisində yerləşən, ümumi su tutumu 560 milyon m³-ə çatan **Sərsəng su anbarı** (*Ağdərə rayonu*) ehtiyatlarından Ermənistanın Azərbaycana qarşı həm siyasi-iqtisadi təzyiq, həm də hidroloji və ekoloji silah qismində istifadə etməsi imkanındır. 1976-cı ildə istifadəyə verilmiş həmin hidroqurğu **Tərtər, Bərdə, Yevlax, Ağcabədi, Ağdam və Goranboy** rayonlarının təqribən 120 min hektara yaxın əkin sahələrinin suvarılması üçün nəzərdə tutulmuşdur. Hazırda ermənilərin Sərsəng su anbarı vasitəsilə müntəzəm şəkildə yaratdıqları süni daşqın və quraqlıqlar Azərbaycanın düzən bölgələrində ekoloji gərginliyə səbəb olmaqla yanaşı, əhalinin və kənd təsərrüfatı sahələrinin şirin suya olan tələbatının ödənilməsində ciddi çətinliklər törədir. Bundan başqa, 125 metr hündürlükdə yerləşən bəndin qəzalılıq vəziyyəti ətraf rayonlarda yaşayan 400 min sakinin həyatını təhlükə qarşısında qoyur.

2 **Layihənin nəticələrinin əməli (təcrübi) həyata keçirilməsi haqqında məlumat (istehsalatda tətbiq (tətbiqin aktını əlavə etməli); tədris və təhsildə (nəşr olunmuş elmi əsərlər və s. – təhsil sistemində tətbiqin aktını əlavə etməli); bağlanmış xarici müqavilələr və ya beynəlxalq layihələr (kimlə bağlanıb, müqavilənin və ya layihənin nömrəsi, adı, tarixi və dəyəri); dövlət proqramlarında (dövlət orqanının adı, qərarın nömrəsi və tarixi); ixtira üçün alınmış patendlərdə (patentin nömrəsi, verilmə tarixi, ixtiranın adı); və digərlərində)**

Avropa İttifaqının Su Çərçivə Sazişindən, BMT-nin Avropa İqtisadi Komissiyasının konvensiyalarından və digər beynəlxalq sənədlərdən irəli gələn vəzifələrə əsasən, Azərbaycan Respublikasının Su Strategiyasının hazırlanması ölkədə dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişafın əsas təminatçısı amillərindən olan su ehtiyatlarından səmərəli, ədalətli və optimal istifadənin təşkili üçün milli səylərin birləşdirilməsidir. Həmin strategiyanın institusional əsaslarının yaradılması və onun reallaşdırılmasına yönəldilmiş fəaliyyət planının müəyyən olunması, su təsərrüfatının idarə edilməsinə dair qanunvericilik aktlarının təkmilləşdirilməsi, biomonitorinq üzrə layihələrin icrası və s. Bütün bunlar su ehtiyatlarının inteqrasiyalı idarə olunmasına istiqamətləndirilmiş aşağıdakı məqsədlərin gerçəkləşdirilməsinə xidmət edəcəkdir:

- global iqlim dəyişkənliyi nəzərə alınmaqla ölkədə su ehtiyatlarından dayanıqlı istifadənin təşkili;
- əhalinin sağlamlıq üçün zərərli olan şirin ilə su fasiləsiz təminatının yaxşılaşdırılması və zəruri sanitariya şəraitinin yaradılması;
- Azərbaycanda su ekosisteminin mühafizəsinin təmin edilməsi;
- çirklənmiş sular vasitəsi ilə yayılan xəstəliklərin qarşısının alınması.

Təhlillərə əsasən, siyasi, iqtisadi və hüquqi aspektlərdə Azərbaycan Respublikasının su problemləri əsas etibarlı ilə aşağıdakı amillərdən qaynaqlanır:

- transsərhəd suların istifadəsinə və mühafizəsinə dair beynəlxalq hüquq normalarının imperativ xarakter daşımaması, onlara əsaslanan ikitərəfli və çoxtərəfli regional müqavilələrin bağlanmaması, region dövlətlərinin fərdi hidrosiyaset yürütməsi, Ermənistanın və Gürcüstanın müvafiq beynəlxalq konvensiyalara məqsədli şəkildə qoşulmaması, Azərbaycan, Türkiyə, İran, Gürcüstan və Ermənistanın transsərhəd sulardan istifadəyə dair kvotalarının müəyyən edilməməsi, su ehtiyatlarının birgə idarə olunmasına dair regional strukturların yaradılmaması;
- region dövlətlərinin razılaşdırılmamış qaydada transsərhəd su axarları üzərində hidrotexniki qurğular tikintisi və əlavə qolların çəkilişi planları;
- Azərbaycanın əsas şirin su mənbələri olan Araz və Kür çaylarının Ermənistan və Gürcüstan tərəfindən sənaye, kənd təsərrüfatı və məişət tullantıları ilə çirkləndirilməsi və bu fəaliyyətin davamlı xarakter alması. Ermənistan və Gürcüstanın iri dağ-mədən və kimya sənayesi müəssisələrini transsərhəd su axarlarının Azərbaycan Respublikası

ərazisinə, eləcə də Gürcüstanda etnik azərbaycanlıların sıx yaşadıkları məntəqələrə yaxın yerləşdirməsi;

- 2015-ci ildən sonra Rusiya Federasiyasının bəzi siyasi dairələrinin və Dağıstandakı separatçı təşkilatların transsərhəd Samur çayının su ehtiyatlarından Azərbaycana qarşı təzyiqliki kimi istifadə etmək niyyətləri;
- Azərbaycanın yerüstü və yeraltı su ehtiyatlarının bir hissəsinin Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş ərazilərdə qalması və onlardan Azərbaycana qarşı ekoloji və hidroloji təzyiqliki vasitəsi kimi istifadə olunması;
- Azərbaycan Respublikasında su ehtiyatlarının idarə olunmasının və mühafizəsinin, onların istismarına nəzarətin mərkəzləşdirilmiş qaydada aparılmaması;
- su təsərrüfatında tələbatın təklifi üstələməsi, israfçılığa, şirin su mənbələrinin çirkləndirilməsinə qarşı təsirli sanksiyaların tətbiq edilməməsi;
- istehsal müəssisələrində, yaşayış məntəqələrində zəruri miqdarda sutəmizləyici qurğuların və sudan təkrar istifadə sistemlərinin olmaması, daxili su axarların və göllərin sənaye, kənd təsərrüfatı və məişət tullantıları ilə çirkləndirilməsi;
- hidrotexniki obyektlərdə suyun standartlara tam cavab verməməsi və əhalinin bir hissəsinin təhlükəsiz və təmiz içməli sudan istifadə edə bilməməsi;
- kənd təsərrüfatında sudan qənaət və tam səmərə ilə istifadəyə imkan verən innovativ suvarma metodlarının geniş tətbiq edilməməsi, mövcud hidroqurğuların aşınması və s.

2. Layihənin nəticələrindən gələcək tədqiqatlarda istifadə perspektivləri

1

Nəticələrin istifadəsi perspektivləri (fundamental, tətbiqi və axtarış-innovasiya yönli elmi-tədqiqat layihə və proqramlarında; dövlət proqramlarında; dövlət qurumlarının sahə tədqiqat proqramlarında; ixtira və patent üçün verilmiş ərizələrdə; beynəlxalq layihələrdə; və digərlərində)

Layihə hüquqi-politoloji maarifçilik xarakterinə malikdir. XX əsrin sonlarında və XXI əsrin ötən onilliyində içməli su ehtiyatları ilə əlaqədar baş vermiş münaqişələrin təhlili göstərir ki, bu qarşıdurmaların arxasında təkəcə lokal iqtisadi-siyasi maraqlar deyil, fəvqəldövlətlərin, transmilli şirkətlərin, eləcə də separatçı-terrorçu qruplaşmaların mənafeleli də dayanır. Bu maraqların ödənilmə mexanizmləri əsasında hidromünaqişələri aşağıdakı tiplərə ayırmaq olar. Qeyd edək ki, bu tiplərin hər biri milli təhlükəsizlik mülahizələri baxımından Azərbaycan Respublikası üçün də təhdid xarakteri daşıya bilər:

- ölkədə və ya regionda yerüstü (çaylar, göllər, su anbarları, bəndlər) və yeraltı su ehtiyatlarının yerləşdiyi ərazilərin digər dövlət tərəfindən işğalı;
- geosiyasi mənafelelin, lokal maraqların, eləcə də ərazi iddialarının ödənilməsində şirin su ehtiyatlarından köməkçi arqument kimi istifadə olunması;
- hərbi əməliyyatlarda və ekstremist qruplaşmaların terror-təxribat aktlarında su obyektlərinin döyüş vasitəsi (hidrosilah) kimi tətbiqi (qarşı tərəfin müdafiə sistemi və ya hücum planları üçün maneələrinin yaradılması, əhalinin məskunlaşdığı əraziləri zorən tərk etməsi məqsədilə süni sel və daşqınların törədilməsi, su hövzələrinin, içməli su şəbəkəsinin zəhərlənməsi və s.);
- su ehtiyatlarından ayrı-ayrı dövlətlərə və regiona siyasi təzyiqliki vasitəsi kimi istifadə olunması (ortağ çayların istiqamətinin dəyişdirilməsi, əlavə qolların çəkilməsi, onların üzərində su anbarları, bəndlər tikməklə digər ölkədə süni su böhranı zəminində sosial gərginliyin yaradılması) və s.

Təsnifatdan aydın göründüyü kimi, şirin su ehtiyatları siyasi, iqtisadi, ekoloji təzyiqliki vasitəsi olmaqla, həm də effektiv döyüş vasitəsidir. İçməli su mənbələrinin ələ keçirilməsi, bəndlərin, kanalların dağıdılması, su quyularının zəhərlənməsi, mühasirədə olan yaşayış məntəqələrinin və hərbi hissələrin su ilə təminatının pisləşdirilməsi və s. düşmən üzərində qələbəni təmin edən səmərəli taktiki gedişlərdən hesab olunur.

Beləliklə, Azərbaycan Respublikasının yerləşdiyi regionda su ehtiyatları zəminində qarşıdurmalar aşağıdakı amillərlə şərtləndirilir:

- regionun su ehtiyatlarının qeyri-bərabər paylanması, onların azalma tendensiyası;

- kənd təsərrüfatı sahələrinin genişləndirilməsi, transsərhəd su axarları üzərində razılaşıdırılmamış hidroqurğuların inşası;
- su ehtiyatları ilə əlaqəli dövlətlərarası münasibətlərin tənzimlənməsində hüquqi bazanın olmaması;
- işğalçı Ermənistan Respublikasının transsərhəd su axarlarından və işğal altında saxladığı ərazilərdəki çay və hidrotexniki qurğulardan Azərbaycan Respublikasına qarşı istifadə etməsi;
- ətraf mühitin və su mənbələrinin çirkləndirilməsinin davamlı xarakter alması;
- su ehtiyatlarından siyasi-iqtisadi təsir vasitəsi kimi istifadə imkanlarının artması.

Reallıqları nəzərə alsaq, Azərbaycan Respublikası şirin su ehtiyatlarının həcmi, onların istismarı baxımından problemlə dövlətlər sırasında olsa da, dövlətin iqtisadi və siyasi potensialı, milli maraqlarından irəli gələn vəzifələr, su ehtiyatları ilə əlaqəli problemlərinin düzgün dəyərləndirilməsi qabaqlayıcı tədbirlərin səmərəsini artırır. Azərbaycan Respublikasının su ehtiyatları baxımından üstün mövqeyə malik olan qonşuları – İran, Türkiyə, Gürcüstan, Rusiya və Ermənistanla müqayisədə real hidrosiyasi manevr imkanları zəifdir. Bu isə milli Su Strategiyasının formalaşdırılmasında yeni taktiki yanaşmalar tələb edir.

Ölkənin milli təhlükəsizlik maraqlarını, ekoloji problemlərini, transsərhəd su axarlarının istifadəsi və mühafizəsinə dair Azərbaycanın götürdüyü beynəlxalq öhdəlikləri, proqnoz və təhdidləri, xarici dövlətlərin bu sahədə təcrübəsini və digər amilləri nəzərə alaraq, milli hidrosiyasetin və milli Su Strategiyasının formalaşması üçün aşağıdakı tədbirlər məqsəduyğun hesab olunur:

1. Yerüstü və yeraltı su mənbələrinin hüquq müstəvisində «dövlətin strateji ehtiyatları» kimi tanınması və qorunması.
2. İqtisadi-sosial sahələrdə qənaət rejiminə əsaslanan səmərəli milli su siyasətinin tətbiqi.
3. Azərbaycanın şirin su ehtiyatları probleminin beynəlxalq hüquq müstəvisinə çıxarılması.
4. Ermənistan Respublikasının transsərhəd su ehtiyatlarından və işğal altında saxladığı ərazilərdəki çay və hidroloji qurğulardan Azərbaycan Respublikasına qarşı hidrodiversiya vasitəsi kimi istifadə etməsinə, ölkədə süni ekoloji böhranın yaradılmasına yönəldilmiş fəaliyyətinin beynəlxalq hüquq müstəvisində dəyərləndirilməsi.
5. Gürcüstan Respublikası ilə bağlanan və bu ölkə üçün iqtisadi-siyasi baxımdan əlverişli olan bütün dövlət müqavilələrində su ehtiyatları və ekoloji təhlükəsizlik amilinin önə çəkilməsi.
6. Xarici Borcların Ətraf Mühitin Mühafizəsi Tədbirlərinə Mübadiləsi.
7. Alternativ su mənbələrinin istismarı.
8. Kənd təsərrüfatında damcılı suvarma üsulunun geniş tətbiqi.

SİFARIŞÇI:

Elmin İnkişafı Fondu

Baş məsləhətçi

Quliyeva Mülayim Sahib qızı



(imza)

"10" yanvar 2017-ci il

İCRAÇI:

Layihə icraçısı

Qəribov Azad İslam oğlu



(imza)

"10" yanvar 2017-ci il



**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA
ELMİN İNKİŞAFI FONDU**

MÜQAVİLƏYƏ ƏLAVƏ
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondunun
2014-cü ildə elan edilərək keçirilmiş
3-cü "ŞUŞA QRANTI" müsabiqəsinin (EIF/MQM-3-Shusha-2014-7(22))
qalibi olmuş layihənin yerinə yetirilməsi üzrə

ALINMIŞ ELMİ MƏHSUL HAQQINDA MƏLUMAT
(Qaydalar üzrə Əlavə 17)

Layihənin adı: **Ətraf mühitin təhlükəsizliyinin təminatı kontekstində Ermənistandan Azərbaycana və digər region dövlətlərinə qarşı ekoloji və hidroloji təhdidlər (beynəlxalq layihə)**

Layihə rəhbərinin soyadı, adı və atasının adı: **Hümbətov Mahir Arzuman oğlu**

Qrantın məbləği: **55 000 manat**

Layihənin nömrəsi: **EIF/MQM-3-Şuşa-2014-7(22)-05/02/5-M-01**

Müqavilənin imzalanma tarixi: **04 dekabr 2015-ci il**

Qrant layihəsinin yerinə yetirilmə müddəti: **12 ay**

Layihənin icra müddəti (başlama və bitmə tarixi): **01 yanvar 2016-cı il-01 yanvar 2017-ci il**

Diqqət! Bütün məlumatlar 12 ölçülü Arial şrifti ilə, 1 intervalla doldurulmalıdır

1. Elmi əsərlər (sayı)

№	Tamlıq dərəcəsi	Dərc olunmuş		
		Çapa qəbul olunmuş və ya çapda olan	Çapa göndərilmiş	
1.	Elmi məhsulun növü Monoqrafiyalar həmçinin, xaricdə çap olunmuş	Layihəyə əsasən, işinin yekunları Azərbaycan və ingilis dillərində Londonda çap olunacaq iki dildəki kitablarda əks olunacaqdır.		

2.	Məqalələr həmçinin xarici nəşrlərdə	Layihədə nəzərdə tutulmamışdır.		
3.	Konfrans materiallarında məqalələr O cümlədən, beynəlxalq konfrans materiallarında	Layihədə nəzərdə tutulmamışdır. Layihədə nəzərdə tutulmamışdır.		
4.	Məruzələrin tezisləri həmçinin, beynəlxalq tədbirlərin toplusunda	Layihədə nəzərdə tutulmamışdır.		
5.	Digər (icmal, atlas, kataloq və s.)	Layihədə nəzərdə tutulmamışdır.		

2. İxtira və patentlər (sayı)

No	Elmi məhsulun növü	Alınmış	Verilmiş	Ərizəsi verilmiş
1.	Patent, patent almaq üçün ərizə	Yoxdur.		
2.	İxtira	Yoxdur.		
3.	Səmərələşdirici təklif	Yoxdur.		

3. Elmi tədbirlərdə məruzələr (sayı)

No	Tədbirin adı (seminar, dəyirmi masa, konfrans, qurultay, simpozium və s.)	Tədbirin kateqoriyası (ölkədaxili, regional, beynəlxalq)	Məruzənin növü (plenary, dəvətli, şifahi, divar)	Sayı
1.		Layihədə nəzərdə tutulmamışdır.		
2.				
3.				

SİFARIŞÇI:
Elmin İnkişafı Fondu

İCRAÇI:
Layihə rəhbəri

Baş məsləhətçi
Quliyeva Mülayim Sahib qızı

Mülayim

(imza)

"10" yanvar 2017-ci il

Qəribov Azad İslam oğlu

Azad

(imza)

"10" yanvar 2017-ci il

